

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ТА КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL AND CORRECTIONAL DEVELOPMENTAL PROCESS FOR CHILDREN WITH STUTTERING

У статті висвітлено актуальну проблему організації освітнього та корекційно-розвивального процесу для дітей із зайканням в умовах інклюзивного освітнього середовища. Наголошено на тому, що зайкання є не лише порушенням мовлення, а комплексним комунікативно-поведінковим розладом із вираженими емоційно-вольовими, соціальними та когнітивними наслідками. Сучасна система освіти потребує гнучких моделей підтримки таких дітей, які б базувалися на принципах інклюзивності, індивідуалізації, доказової практики та мультидисциплінарної взаємодії фахівців.

Автори здійснили системний аналіз наукових джерел і практичних підходів до подолання зайкання у результаті чого виявили недоліки сучасної логопедичної й педагогічної практики — зокрема, відсутність уніфікованих механізмів професійної взаємодії, нестачу адаптивних корекційних програм і неповне методичне забезпечення. У цьому контексті авторами даної статті запропоновано модель організації освітнього та корекційно-розвивального процесу, яка включає чотири взаємозалежні етапи: діагностично-аналітичний, планувальний, практичний і оціночно-корекційний. Кожен етап передбачає конкретні завдання, визначені методи впливу, чіткі критерії оцінювання результатів і розмежування функціональних обов'язків між членами команди.

Особливу увагу приділено логопсихосинергетичному підходу розробленому Ю. Рибцун, як інноваційному інструменту ефективної підтримки дітей із зайканням. Такий підхід передбачає тісну координацію між логопедом, психологом, педагогом інклюзивної освіти, медичними працівниками та батьками, що дозволяє створити єдиний індивідуальний маршрут розвитку дитини. У межах дослідження опираючись на дослідження Ю. Рибцун обґрунтовано доцільність поєднання мовленнєвої, когнітивної, соціальної, фізичної та емоційної складових корекційного впливу.

Стаття має як теоретичне, так і прикладне значення: запропонована модель може бути адаптована для впровадження в закладах дошкільної та початкової освіти. Практична реалізація моделі сприяє підвищенню ефективності логопедичної допомоги, зниженню рівня тривожності у дітей, формуванню стійкої комунікативної мотивації та поліпшенню якості освітніх послуг в інклюзивному середовищі.

Ключові слова: зайкання, порушення мовлення, інклюзивна освіта, корекційно-розвивальний процес, логопсихосинергетич-

ний підхід, логопедична допомога, команда супроводу, модель корекції.

The article addresses the pressing issue of organizing educational and correctional-developmental processes for children who stutter within an inclusive educational environment. It emphasizes that stuttering is not merely a speech disorder, but a complex communicative-behavioral condition with pronounced emotional-volitional, social, and cognitive consequences.

The modern education system requires flexible support models for such children, based on the principles of inclusivity, individualization, evidence-based practice, and multidisciplinary professional collaboration.

The authors conducted a comprehensive analysis of scientific sources and practical approaches to overcoming stuttering, identifying shortcomings in current speech therapy and pedagogical practices—specifically, the lack of unified mechanisms for professional interaction, a shortage of adaptive correctional programs, and fragmented methodological support.

In this context, the authors propose a model for organizing educational and correctional-developmental processes, comprising four interrelated stages: diagnostic-analytical, planning, practical, and evaluative-corrective. Each stage includes specific tasks, defined methods of intervention, clear criteria for assessing outcomes, and a distribution of responsibilities among team members.

Particular attention is given to the logopsychosynergetic approach developed by Yu. Rybtsun, which serves as an innovative tool for effectively supporting children who stutter. This approach emphasizes close coordination among the speech therapist, psychologist, inclusive education teacher, healthcare professionals, and parents, enabling the creation of a unified and individualized developmental pathway for the child. Based on Yu. Rybtsun's research, the study substantiates the effectiveness of combining speech, cognitive, social, physical, and emotional components within the correctional process.

The article holds both theoretical and practical value: the proposed model can be adapted for implementation in preschool and primary education institutions. Its practical application enhances the effectiveness of speech therapy support, reduces anxiety levels in children, fosters stable communicative motivation, and improves the quality of educational services in inclusive settings.

Key words: stuttering, speech impairment, inclusive education, correctional and developmental process, logopsychosynergetic approach, speech therapy, support team, correctional model.

УДК 376-056.264:159.98(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.20>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Долженко С.Г.,
аспірантка
Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України

Литвин І.М.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри початкової
і спеціальної освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Бистранівська О.С.,
викладач-методист
Комунального закладу «Уманський
гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж імені Т.Г. Шевченка Черкаської
обласної ради»

Лоб О.В.,
викладач кафедри дошкільної
та спеціальної освіти, психології
та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна система освіти дедалі активніше орієнтується на принципи інклюзивності та індивідуального підходу, що вимагає глибшого розуміння потреб дітей із порушеннями мовлення,

зокрема — зайканням. Зайкання як складний комунікативний розлад впливає не лише на мовленнєву діяльність дитини, але й на її емоційно-вольову сферу, соціальну адаптацію та загальний психічний розвиток. У зв'язку з цим актуальним стає

питання цілісної організації освітнього та корекційно-розвивального процесу, який би забезпечував не тільки формування мовленнєвої компетентності, а й сприяв гармонійному розвитку особистості дитини.

Попри наявність окремих досліджень у сфері логопедії, психології та педагогіки, що стосуються заїкання, у практиці освітніх закладів спостерігається брак системного підходу до організації навчального процесу для дітей із таким порушенням. Зокрема, недостатньо розроблено методичне забезпечення, адаптаційні програми, міждисциплінарна взаємодія фахівців (учителів, логопедів, психологів, дефектологів), а також індивідуалізовані стратегії корекції, інтегровані в освітнє середовище.

Таким чином, постає необхідність науково обґрунтувати та практично апробувати ефективну модель організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням, що дозволить забезпечити їм повноцінну участь в освітньому житті та створити умови для успішної соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема заїкання в дітей привертає стійку увагу дослідників у галузі спеціальної педагогіки, логопедії, психології та суміжних наук, що свідчить про її багатовимірний характер і необхідність комплексного вирішення. Загальним для проаналізованих джерел є визнання складності заїкання як психофізіологічного порушення, що потребує мультидисциплінарного підходу в діагностиці та корекції. Водночас критичний аналіз наявних досліджень дозволяє виявити як їхні сильні сторони, так і певні обмеження.

У праці Ю. Рібцун [6] зроблено суттєвий внесок у теоретичне осмислення полікомпонентної природи заїкання, а також запропоновано практичну реалізацію логопсихосинергетичного підходу до корекції цього порушення. Важливим у дослідженні є зосередженість на питаннях організації логопсиходіагностики в умовах освітнього простору та висвітлення значущості міждисциплінарної співпраці фахівців. Водночас дослідження зосереджене переважно на внутрішньоорганізаційних аспектах, залишаючи поза увагою питання тривалої ефективності та результативності впроваджених методик у різних освітніх контекстах.

А. Кравченко [4] акцентує на важливості тісної співпраці між логопедом, вихователями та батьками, підкреслюючи значення соціального середовища для формування плавного мовлення. Такий підхід є практично орієнтованим і базується на розумінні комунікації як процесу, що виходить за межі логопедичного кабінету. Проте у представленому матеріалі недостатньо проаналізовано механізми забезпечення такої взаємодії в умовах сучасної інклюзивної освіти.

Г. Барсуковська [10] пропонує структуровану модель логопедичної роботи з дошкільниками

із заїканням, в якій чітко визначена роль міжфахової команди. Особливо цінною є увага до створення умов, сприятливих для подолання всього симптомокомплексу порушення. Разом з тим, дослідження не містить достатнього емпіричного обґрунтування ефективності запропонованої моделі в реальному освітньому середовищі, що обмежує можливості її практичного застосування.

У роботі колективу під керівництвом Т. Зорочкіної [3] успішно поєднано фізичний і мовленнєвий розвиток молодших школярів, що відображає сучасні тенденції до інтеграції різних напрямів підтримки дитини з ООП. Однак дана робота більше зосереджується на молодшому шкільному віці, тоді як дошкільна ланка – критично важлива для ранньої корекції заїкання – залишається поза фокусом аналізу.

А. Захарчук [2] підіймає малодосліджене, але надзвичайно актуальне питання – професійної підготовки логопедів до взаємодії з батьками. Дослідниця справедливо підкреслює значущість родинного контексту в успішності логопедичної корекції, а також необхідність підготовки фахівців до співпраці з родиною. Водночас бракує даних про впровадження подібних підходів у навчальні програми ЗВО на практиці, що обмежує прикладне значення результатів.

Разом із тим, попри наявність значної теоретичної бази, у науковій літературі й досі не вистачає системного опису організації саме освітнього та корекційно-розвивального процесу для дітей із заїканням в умовах сучасного закладу освіти. Актуальним залишається питання міжвідомчої взаємодії спеціалістів, розробки індивідуальних планів розвитку та забезпечення єдності освітньої й терапевтичної роботи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науково-практичний інтерес до проблеми заїкання у дітей, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою та потребує подальшого теоретичного осмислення й практичного вирішення. Аналіз наукових джерел засвідчив, що переважна частина робіт зосереджена на загальних питаннях класифікації, етіології та окремих методиках подолання заїкання, однак цілісне бачення організації освітнього та корекційно-розвивального процесу в умовах сучасного інклюзивного середовища залишається фрагментарним.

Невирішеними залишаються наступні аспекти:

1. Відсутність уніфікованих підходів до організації взаємодії між фахівцями мультидисциплінарної команди (учителі, логопеди, психологи, дефектологи, реабілітологи) у процесі супроводу дитини із заїканням.

2. Недостатній рівень підготовки майбутніх логопедів до ефективної співпраці з родинами дітей з мовленнєвими порушеннями, зокрема

в контексті впровадження принципів наступності та партнерства.

3. Брак адаптованих моделей корекційної роботи, інтегрованих в освітній простір закладів дошкільної та початкової освіти, які б враховували індивідуальні потреби дитини та включали логопсихологічні, соціальні й фізіореабілітаційні складові.

4. Обмежене використання фізичних і соціально-комунікативних ресурсів як складової формування мовленнєвих навичок у дітей із заїканням.

5. Недостатній обсяг досліджень щодо тривалої ефективності запропонованих корекційних методик у різних освітніх умовах.

Саме ці проблемні зони свідчать про актуальність подальшого наукового пошуку в напрямі розроблення й впровадження цілісної системи освітньо-корекційного супроводу дітей із заїканням, що базується на міждисциплінарній взаємодії, індивідуалізації підходів і активній участі батьків.

Метою статті є наукове обґрунтування та висвітлення ефективних підходів до організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням, з урахуванням міждисциплінарної взаємодії фахівців, активної участі батьків та індивідуальних потреб дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні інклюзивна освіта набуває особливої ваги як один із ключових напрямів розвитку суспільства, що ставить перед освітньою системою завдання – забезпечити дієву підтримку для дітей

з особливими потребами. Це включає не лише адаптацію навчального середовища, а й ефективну співпрацю фахівців різних галузей та організацію освітнього та корекційно-розвивального процесу. Організація освітнього та корекційно-розвивального процесу для дітей із заїканням потребує логопсихосинергетичного підходу, що враховує як мовленнєві особливості дитини, так і соціально-емоційні, пізнавальні, психофізіологічні аспекти її розвитку. Заїкання – це не лише порушення плавності мовлення, а й комплексний стан, що має глибоке емоційно-вольове підґрунтя, впливає на самооцінку, соціальну адаптацію та навчальну мотивацію дитини.

Більшість науковців сходяться в думці про те, що заїкання є нічим іншим як нейромоторним мовленнєвим порушенням судомного типу, що характеризується дискоординацією мовленнєвих рухів і має ознаки системного мовленнєво-рухового неврозу [8, с. 82–83]. Зазвичай заїкання проявляється у дітей віком від 2 до 6 років під впливом сильних емоційних чинників, зокрема страхів, психоемоційного напруження та стресових ситуацій [5; 9; 10; 11].

У клінічній практиці виділяють три ступені заїкання. Легкий ступінь характеризується тим, що порушення мовлення проявляється переважно у стані емоційного збудження або при спробі швидко висловити думку. У таких випадках мовленнєві затримки легко долаються, а самі діти, як правило, не відчують значного дискомфорту й не соромляться свого мовленнєвого дефекту.

Таблиця 1

Ефективні підходи до організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням

Підхід	Характеристика	Переваги
Логопсихосинергетичний підхід [6]	Передбачає співпрацю фахівців різного профілю – логопеда, психолога, педагога, лікаря, реабілітолога та соціального працівника. Основна ідея – розробка узгодженого індивідуального плану розвитку дитини.	Цілісність, командна відповідальність, міжфахова оцінка потреб.
Транспрофесійна модель взаємодії	Фахівці не лише працюють у команді, а й частково перетинаються у своїх функціях – логопед володіє психологічними знаннями, педагог – елементами логопедії тощо.	Гнучкість, послідовність у роботі, економія ресурсів.
Інтегративно-когнітивний підхід	Поєднує мовленнєву терапію з розвитком когнітивних функцій: уваги, пам'яті, мислення, а також навчальних навичок. Цей підхід сприяє комплексному впливу на механізми мовлення.	Підвищення ефективності корекції за рахунок розвитку пізнавальної сфери.
Сімейно-центрований підхід	Спрямований на активне залучення батьків до освітнього та корекційного процесу. Логопед та педагог не просто надають послуги, а виступають партнерами для родини.	Сталість корекції вдома, зниження тривожності дитини, розвиток позитивної динаміки.
Підхід із використанням цифрових технологій	Використання логопедичних програм, додатків, інтерактивних вправ, відеоматеріалів для розвитку мовлення. Підходить як для очного, так і для дистанційного супроводу.	Додаткова мотивація дитини, варіативність завдань, можливість повторення матеріалу.
Ігрово-логоритмічний підхід	Поєднує мовленнєву терапію з рухами, ритмікою, музикою. Ефективний особливо для дошкільників, бо сприяє зняттю напруги, покращує дихання, темп мовлення.	Природність спілкування, залучення різних каналів сприймання, релаксація.

Джерело: власна розробка авторів на основі джерел [1–3; 6–7; 9]

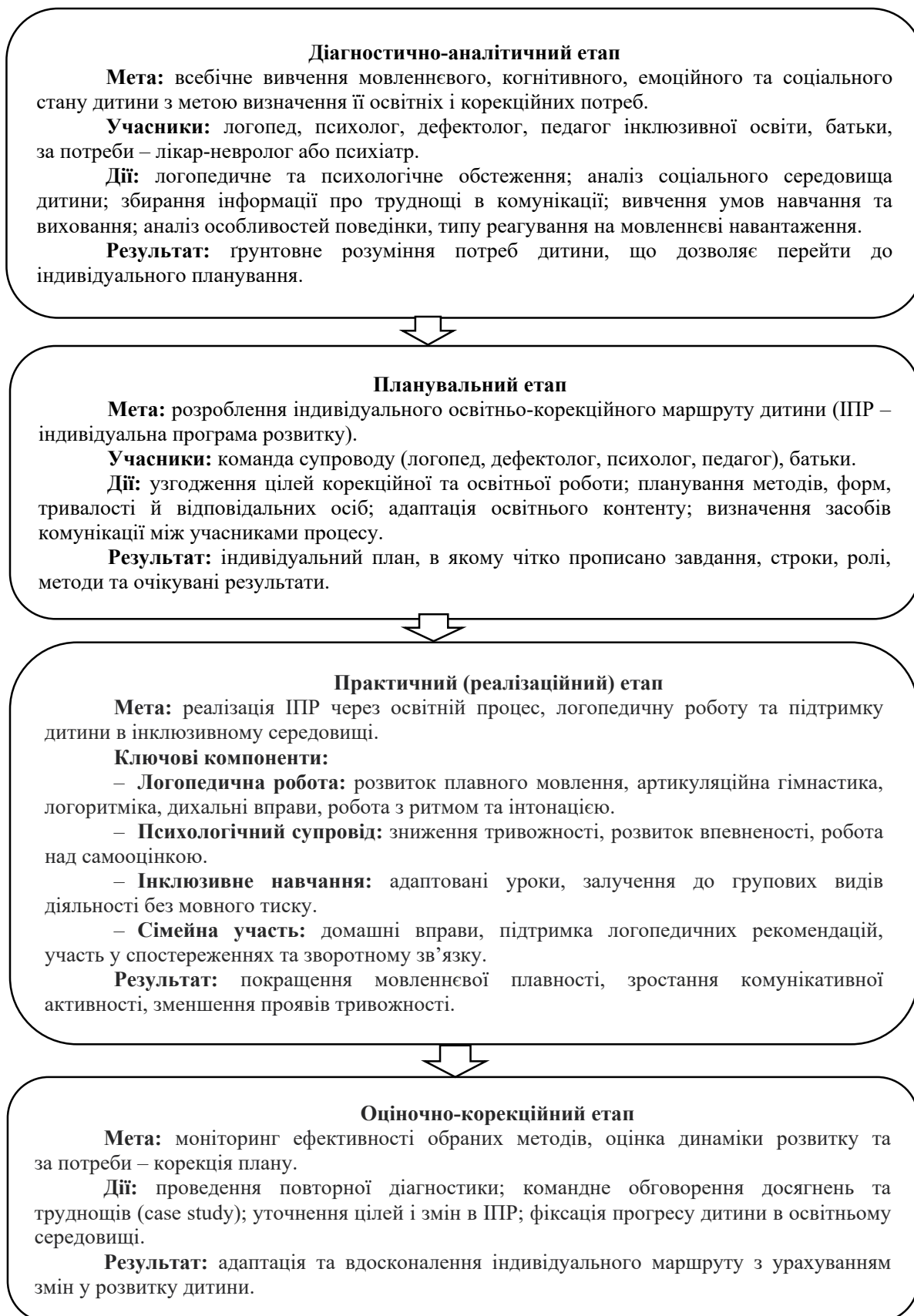

Рис. 1. Модель організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням

Джерело: власна розробка авторів

Середній (помірний) ступінь проявляється менш помітно в спокійному середовищі – дитина може говорити майже без заїкання. Однак у ситуаціях емоційної напруги або психологічного стресу мовленнєві труднощі значно посилюються.

Важкий ступінь характеризується постійним заїканням, яке супроводжує мовлення на всіх етапах висловлювання. Часто спостерігаються додаткові супутні прояви – мимовільні рухи, м'язове напруження, тикоподібні прояви, що ще більше ускладнюють комунікацію [8, с. 83].

Інклюзивна освіта стає пріоритетним напрямом розвитку сучасного суспільства, що потребує створення ефективної системи підтримки для таких дітей, включаючи соціально-педагогічний супровід, міждисциплінарну взаємодію фахівців і адаптацію освітнього середовища.

На сьогодні фахівці мають у своєму розпорядженні низку ефективних підходів до роботи з дітьми, які мають заїкання. Серед них варто виокремити логопсихосинергетичний підхід (автор Ю. Рібцун [6]), транспрофесійну модель взаємодії, інтегративно-когнітивний підхід, сімейно-центрований формат роботи, підхід, що передбачає застосування цифрових технологій у корекційно-розвивальному процесі та ігрово-логоритмічний підхід. Опис підходів відображено у табл. 1.

У межах нашого дослідження основна увага зосереджуватиметься на логопсихосинергетичному підході до організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням. Обраний підхід передбачає тісну взаємодію спеціалістів різних галузей задля формування спільної стратегії допомоги, а саме – створення єдиного індивідуального корекційного плану для дитини.

Серед ключових характеристик логопсихосинергетичного підходу можна виокремити такі:

- розробка індивідуального плану підтримки з урахуванням особливостей розвитку дитини;
- проведення регулярних командних обговорень випадків (case study);
- чітке узгодження цілей, ролей і зони відповідальності кожного учасника команди;
- безперервна комунікація між фахівцями та батьками.

До складу такої команди зазвичай входять: логопед-дефектолог, дитячий психолог, педагог інклюзивної освіти, невропатолог чи психіатр (за потреби), а також обов'язково – батьки дитини.

Ефективність логопсихосинергетичного підходу доведена в сучасних практиках раннього втручання й у системі інклюзивної освіти, зокрема у межах міжнародної класифікації функціонування (ICF-модель WHO), яка активно використовується для комплексної оцінки потреб дитини та планування підтримки [1].

Для впровадження логопсихосинергетичного підходу в освітній та корекційно-розвивальний

процес пропонуємо авторську модель організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням (рис. 1), яка складається із чотирьох взаємопов'язаних етапів.

До основних принципів реалізації цієї моделі відносяться:

- індивідуалізація – урахування особливостей кожної дитини;
- міждисциплінарна взаємодія – фахівці працюють як команда, а не окремо;
- включеність родини – батьки є рівноправними учасниками процесу;
- гнучкість – постійне оновлення плану залежно від динаміки;
- інклюзивність – участь дитини в повноцінному освітньому процесі.

Запропонована модель організації освітнього та корекційно-розвивального процесу дітей із заїканням в умовах інклюзивного середовища базується на принципах міждисциплінарної взаємодії, індивідуалізації підходів та партнерства з родиною. Вона охоплює чотири взаємопов'язані етапи: діагностично-аналітичний, планувальний, практичний та оціночно-корекційний. Кожен з етапів чітко окреслює ролі учасників, методи впливу та очікувані результати, що дозволяє забезпечити послідовну, гнучку та цілісну підтримку дитини.

Практична реалізація цієї моделі сприяє:

- покращенню мовленнєвої активності та плавності мовлення;
- зниженню тривожності й підвищенню впевненості дитини;
- кращій адаптації до умов навчання;
- активному залученню батьків до освітнього процесу.

Таким чином, модель має як наукове підґрунтя, так і прикладну цінність. Вона може бути рекомендована для впровадження в закладах освіти, що працюють з дітьми з порушеннями мовлення, зокрема – із заїканням.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що заїкання у дітей є складним багатокомпонентним порушенням мовлення, що впливає на різні аспекти психофізичного та соціального розвитку дитини. Враховуючи багатомірність цього стану, ефективна організація освітнього та корекційно-розвивального процесу потребує комплексного підходу, орієнтованого на індивідуальні потреби дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Аналіз наукових джерел засвідчив наявність різноманітних методик та окремих моделей корекційної роботи, проте залишається недостатньо розробленою цілісна система міждисциплінарного супроводу дитини із заїканням у закладах освіти, особливо на рівні практичної реалізації та тривалого моніторингу результатів.

Запропонована модель організації освітнього та корекційно-розвивального процесу базується на чотирьох ключових етапах: діагностично-аналітичному, планувальному, практичному та оціночно-корекційному. Вона враховує участь мультидисциплінарної команди фахівців (логопеда, психолога, педагога, лікаря, реабілітолога) та активну залученість батьків до процесу корекції.

Логопсихосинергетичний підхід, якоснова моделі, забезпечує узгодженість дій усіх учасників процесу, гнучкість індивідуального маршруту розвитку дитини, цілісну підтримку на рівні мовлення, емоційного стану, соціалізації та навчання. Його ефективність підтверджується програмами ранньої корекції та сучасними принципами інклюзивної освіти.

Практичне впровадження цієї моделі дозволяє створити оптимальні умови для корекції мовленнєвих порушень, підвищити якість освітніх послуг, а також забезпечити сталість позитивної динаміки мовленнєвого розвитку та комунікативної активності дитини з заїканням.

Подальші дослідження доцільно зосередити на емпіричному тестуванні моделі в різних освітніх умовах, удосконаленні механізмів фахової взаємодії, а також на розробці методичних матеріалів для професійної підготовки логопедів, психологів та педагогів до командної роботи з дітьми, які мають заїкання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Долженко С., Горбатюк О., Соколова Г., Галущенко В. Взаємодія фахівців: стратегії підтримки дітей із заїканням. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Педагогічні науки*. 2025. № 2. С. 29–35. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.5>
2. Захарчук А. Б. Підготовка майбутніх логопедів до взаємодії з батьками дітей з тяжкими порушеннями мовлення: робота на здобуття кваліфікацій-

ного ступеня магістра: спец. 016 Спеціальна освіта. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 99 с.

3. Зорочкіна Т., Литвин І., Яцина С. вплив фізичних вправ на розвиток мовлення молодших школярів з особливими освітніми потребами. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2025. № 2. С. 185–193. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-2-185-193>
4. Кравченко А. І., Рева Т. В. Формування плавності мовлення у дітей із заїканням. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (15 лютого 2019 р., м. Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. С. 81–84.
5. Літовченко О. В. Шляхи профілактики та корекції затяжних форм заїкання у дітей. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 25. Т. 1. С. 138–143.
6. Рібцун Ю. В. Заїкання: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Цибульська В. О., 2023. 272 с.
7. Савченко О. І. Стратегії забезпечення психологічної підтримки молодших школярів із заїканням в умовах воєнного стану. *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами* : зб. наук. пр. 2024. С. 142–145.
8. Спеціальна педагогіка і психологія: сучас. термінол. словник / за ред. Л. Прохоренко, В. Засенка. Київ: Генеза, 2024. 272 с.
9. Хрипун Д., Цибулько А. Основні напрямки комплексної корекційної роботи по подоланню заїкання у дітей. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 69. Том 3. С. 285–291.
10. Barsukovskaya H. A Model of Speech Therapy Work with Preschool Children with Stuttering. *Path of Science*. 2024. Vol. 10. № 5. PP. 3070–3078. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.104-29>
11. Yarus J. S., Reardon-Reeves N. Early childhood stuttering therapy: A practical guide. Stuttering Therapy Resources, Inc., 2021.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025
Дата публікації: 20.11.2025